

DOI: 10.36719/2707-1146/06/4-12

İbadulla Əliağa oğlu Ağayev
Azərbaycan Tibb Universiteti
tibb elmləri doktoru, professor
department_epidemiology.@edu.az

Saleh Bakir oğlu Əhmədov
Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Hərbi Akademiyası
doktorant
ehmedovsaleh865@gmail.com
saleh603@mail.ru

HƏRBİ QULLUQÇULAR ARASINDA VƏRƏM EPİDEMİK PROSESİNƏ TƏSİR GÖSTƏRƏN AMİLLƏR

Açar sözlər: vərəm xəstəliyi, hərbi qulluqçu, xidmət müddətləri, yaş qrupları, vərəmin klinik formaları

Factors affecting the epidemic process of tuberculosis among servicemen Summary

One of the main tasks of military epidemiology is to study the driving forces of the epidemic process in military teams and to conduct retrospective, prospective and operational analysis among servicemen and evaluate the results. The article is devoted to the analysis of the factors influencing the TB epidemic process, which was first detected among servicemen in 2009-2018. For this purpose, on the basis of medical documents (epidemiological Anamnesis sheet Form-20) of military servicemen discharged from army ranks with tuberculosis diagnosis from the Armed Forces Lung Diseases Hospital of the Republic of Azerbaijan in 2009-2018 have been analyzed age groups, frequency of occurrence, detection methods, clinical forms and bactericidal properties of the disease. TB incidence rates of servicemen of the Ministry of Defense and the Special State Protection Service who were discharged from the army after being hospitalized with a diagnosis of tuberculosis at the Armed Forces Lung Diseases Hospital have been calculated.

Key words: tuberculosis, military servicemen, service periods, age groups, clinical forms of tuberculosis

Giriş

Şərqi Avropada vərəmə görə epidemik vəziyyəti qeyd olunan 18 ölkədən biri də Azərbaycandır (Mark Danzon 2008). Müalicəsi olmasına baxmayaraq bu xəstəlik milyonlarla insanın səhhətinə, iqtisadi və sosial həyatına inkişaf edən xətt üzrə təhlükə yaratmaqda davam edir. (1;2)

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) məlumatlarına əsasən 2016-cı ildə 10.4 mln vərəmlə xəstələnmə halı aşkarlanmışdır ki, onların 65 %-ni kişi cinsindən olanlar təşkil etmişdir. (3)

Vərəm infeksiyasının epidemioloji xarakteristikası üçün yoluxma, xəstələnmə, xəstəlik, basillifrazetmə, ölüm kimi əsas göstəricilərdən istifadə edilir. Epidemioloji göstəricilər vərəm probleminin həllində və epidemik prosesin dinamikasındakı dəyişiklikləri izləməkdə əhəmiyyətli yətlidir. Epidemiologiya elminin digər yoluxucu xəstəliklər kimi vərəm xəstəliyinin qarşısının alınmasında apardığı təhlillər nəticəsində əksepidemik tədbirlər planlaşdırılır və mütəmadi olaraq müvafiq işlər həyata keçirilir. (1; 4; 5)

Hərbi xidmətin vacib elementlərindən biri şəxsi heyətin sağlamlıq vəziyyətinə diqqətin artırılmasını tələb edir. Yeni yaşayış şəraitinin stereotipinə çətin adaptasiyaya səbəblər sırasında yüksək fiziki və psixo-emosional gərginlik, qidalanma rejiminin dəyişilməsi, xidmət rayonunun klimatikoqrafi xüsusiyyətləri qeyd etmək olar. (6)

Epidemioloji təhlil nəticəsində qoşunların hərbi xidmət, məişət, döyüş hazırlığı və döyüş fəaliyyəti şəraiti aşkar olunur ki, bu da epidemik prosesin inkişafını şərtləndirir. Əldə olunan nəticələr təhlil edilir və qoşunların şəxsi heyəti arasında profilaktik tədbirləri planlaşdırılarkən isti-

fadə olunur. (7) Qoşun hissələrində epidemioloji müayinə, diaqnostika və planlı tədbirlərin vaxtında yerinə yetirilməsi gələcəkdə vərəmlə xəstələnmə hallarının kəskin şəkildə azalmasına səbəb olur. (8)

Hərbi kollektivlərə infeksiyanın gətirilməsi və şəxsi heyət arasında yayılmasının əleyhinə profilaktik tədbirlərin effektiv təşkili, epidemik ocaqların yaranması hallarında isə onların təcili məhdudlaşdırılması və ləğvi mükəmməl epidemioloji monitoring, epidemioloji diaqnostika vasitələri və metodların tətbiqi ilə xəstəliklərin insidentliyinin səbəb-nəticə münasibətləri, epidemioloji determinantların aşkarlanması əsasında mümkündür. (9)

Vərəm xəstəliyinin epidemioloji göstəricilərinin təhlil etmək üçün bir neçə istiqamətdə təhlillər aparılmışdır. Mövcud ədəbiyyatın təhlili onu göstərir ki, vərəm xəstəliyinin risk qrupları 18-29 yaş qruplarına təsadüf edir. (Şıxəliyev Y.Ş. 2016, Qədirova H.Ə 2018, WHO 2019) Müvafiq qanunverciliyə əsasən məcburi həqiqi hərbi xidmət edən qulluqçularına (əsgərlər, matroslar) əsasən 18-29 yaş qrupları kişi cinsindən olanlar daxil edilir. Məhz 18-29 yaş qrupu hərbi xidmət heyətinin böyük qismini təşkil edir, o cümlədən, Azərbaycan Ordusunun dəyişən heyətin bu yaş qrupundan olması tədqiqatın bu istiqamətinin aktuallığını artırır. Digər tərəfdən, əlverişsiz sosial, təbii amillərin təsiri ilə üzləşən məhz həmin qrupa daxil edilənlərdir.

Vərəmli xəstələrin aşkar edilməsi passiv (xəstənin tibbi yardım üçün müraciət etməsi zamanı) və aktiv şəkildə (vətəndaşların tibb müəssisələrinə müraciət etməmişdən öncə profilaktik müayinə və sorğu zamanı) həyata keçirilir (10;11; WHO 2018). Profilaktik müayinələr nəticəsində ilk dəfə vərəm xəstəliyinə yoluxmuş xəstələrin 40-45 %-i təyin olunur. (4) Hərbi qulluqçular arasında vərəm, sönmüş köhnə ocaqların yenidən aktivləşməsi nəticəsində və ya gənc nəslin hərbi xidmətə çağırışları zamanı adaptasiya müddətində baş qaldıra bilər. Vərəm xəstəliyinin, xüsusilə ağciyərdənkənar vərəmin vaxtında aşkarlanmasının çətinliyi vərəm mikrobakteriyalarının yayılmasına, vərəmlə tək-tək və ya qrupşəkilli xəstələnməyə, vərəm xəstəliyinin epidemik alovlanmalarına gətirib çıxara bilər.

Son illərin (aprel 2016-cı il, 27sentyabr-10noyabr 2020-ci il) hərbi əməliyyatlarının tibbi yardımlar göstərilən zamanı müəyyən edilmişdir ki, lokal müharibələr zamanı hərbi qulluqçular arasında müxtəlif infeksiyalara həmçinin vərəm infeksiyasına qarşı davamlılığın azalması müşahidə edilir. (6;12)

Digər ölkələrin hərbi qulluqçuları arasında araşdırmalara əsasən ağciyər vərəminin rastgəlmə tezliyi 18-19 yaş qrupları arasında (78 %) və hərbi xidmətin ilk 6 ayında (66%) yüksək olmuşdur. Vərəmin klinik formaları üzrə təhlilin nəticələrinə əsasən infiltrativ ağciyər vərəmi (84%), ocaqlı ağciyər vərəmi (12 %), vərəm plevriti (4%) aşkarlanmışdır. (13)

Türkiyə Silahlı Qüvvələrində müxtəlif zamanlarda aparılan araşdırmalara əsasən ağciyər vərəmi diaqnozu təsdiqlənmiş hərbi qulluqçuların 23,7% və 21,7%-də hərbi xidmət müddətinin 3 aydan az olduğu aşkarlanmışdır. (14)

Rusiya Federasiyasının Sanitar-Epidemioloji Nəzarət Mərkəzinin 2014-cü il məlumatlarına əsasən vərəm xəstəliyinin hərbi xidmət müddətləri ilə rastgəlmə tezliyi 30%-hərbi xidmətin ilk 3 ayında, 36 %-i hərbi xidmətin 3-6 ayına təsadüf edir.(15)

Tədqiqatın məqsədi. Tədqiqatın məqsədi 2009-2018-ci illərdə Azərbaycan Respublikası hərbi qulluqçularında ilkin aşkarlanmış vərəmin epidemiologiyasına təsir edən amillərin təhlil edilməsidir. Qarşıya qoyulan məqsədə nail olmaq və vəzifələri yerinə yetirmək üçün 2009-2018-ci illərdə SQAXH-dan vərəm diaqnozu ilə tərxis olunan hərbi qulluqçuların xəstəlik haqqında tibbi şəhadətnamə sənədləri və epidemioloji anamnez (Forma-20) əsasında aşağıdakı istiqamətdə təhlillər aparılmışdır:

- 2009-2018-ci SQAXH-nın arxiv materiallarından (epidemioloji müayinə vərəqəsi Forma 20, xəstəlik haqqında şəhadətnamələrdən) vərəm diaqnozu ilə tərxis olunan hərbi qulluqçuların epidemioloji anamnezlərinin araşdırılması.

- 2009-2018-ci illərdə SQAXH-dan vərəm diaqnozu ilə ordu sıralarından vaxtından əvvəl tərxis olunmuş hərbi qulluqçuların tibbi sənədləri əsasında xidmət müddətləri, xəstələrin aşkarlanma üsulları, yaş qrupları, VMB aşkarlanmasının (bakteriya ifrazetmənin) xüsusiyyətləri, xəstəliyin klinik formaları üzrə qruplaşdırılması və təhlil edilməsi

Material və tədqiqat metodları. Tədqiqat 2009-2018-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının müxtəlif coğrafi regionlarında yerləşən hərbi hissə və bölmələrdən SQAXH-da vərəm diaqnozu ilə

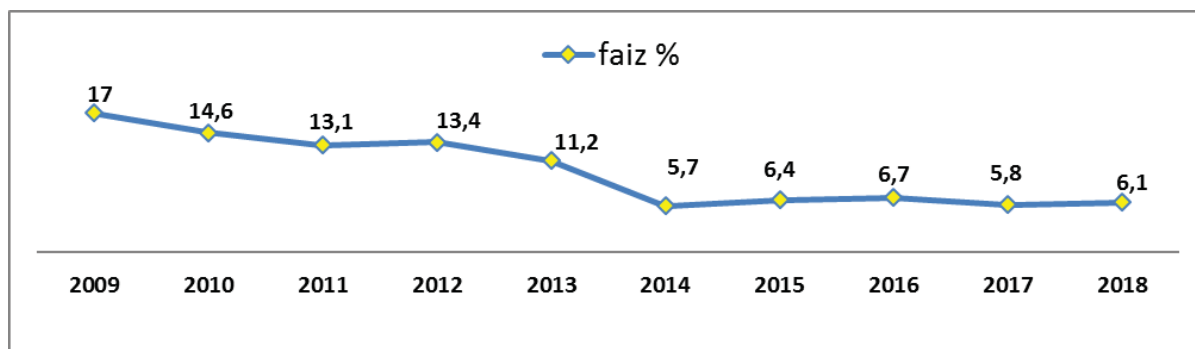
stasionar müalicəsi aparılmış və bu xəstəlikdən ordu sıralarından tərxis olunmuş 18-49 yaş arası hərbi qulluqçular arasında retrospektiv və prospektiv olaraq aparılmışdır. Vərəm diaqnozu ilə tərxis olunan hərbi qulluqçuların yaş və xidmət müddətlərinə görə tərkibinin öyrənilməsi profilaktik tədbirlərin planlaşdırılması və əksepidemik tədbirlərin yerinə yetirilməsi baxımından önəmlidir. Tədqiqat müddətində vərəm diaqnozu ilə ordu sıralarından tərxis olunanların 18-29 və 30-49 yaş qrupları üzrə paylanması araşdırılmış və çoxillik dinamikası müqayisəli təhlil edilmişdir. Təhlilin gedişində tərxis olunan hərbi qulluqçular xidmət müddətinə görə 3 qrupa – 0-3 ay; 3-6 ay və 6 aydan artıq xidmət edənlərə bölünmüş, çoxillik dinamika (2009-2018-ci illər) öyrənilmiş və statistik işləmələr aparılmış, məntiqi nəticələr əldə edilmişdir. Təhlildə klinik formalar ağciyər və ağciyərdən kənar üzvlərin vərəmi kimi qruplaşdırılmışdır. Təhlildə kişi və qadın cinsindən olan hərbi qulluqçular ümumilikdə qeydə alınmışdır. Tədqiqat müddətində vərəm diaqnozu ilə ordu sıralarından tərxis olunan və təkrar ordu sıralarına hərbi xidmətə qayıdan şəxslər qeydə alınmamışdır. Bütün xəstələr arasında şüa diaqnostik, klinik-laborator müayinələr aparılmış və son diaqnoz Silahlı Qüvvələrin Baş Klinik Hospitalının, Səhiyyə Nazirliyi Elmi Tədqiqat Ağciyər Xəstəlikləri İnstitutunun həkim mütəxəssisləri tərəfindən təsdiq edilmişdir. Tədqiqata daxil olan bütün xəstələr vərəm diaqnozu ilə Müdafiə Nazirliyi Mərkəzi Hərbi Həkim Komissiyasının qərarı ilə ordu sıralarından tərxis olunmuşdur.

Vərəmin epidemiologiyasına təsir edən amillərin təsirini aydınlaşdırmaq üçün çoxillik məlumatlar qruplaşdırılaraq nəticədə xəstəliyin dinamikası müəyyən edilmişdir. Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı istiqamətdə təhlillər aparılmışdır:

- Tədqiqat müddətində SQAXH-da vərəm diaqnozu ilə müalicə olunmuş hərbi qulluqçular arasında vərəm xəstəliyinin yaş qrupları üzrə rastgəlmə tezliyinin təhlili
- Tədqiqat müddətində vərəm diaqnozu ilə ordu sıralarından tərxis olunan hərbi qulluqçuların xidmət müddətləri üzrə (hərbi xidmətin ilk 3 ayı, 3-6 və 6 aydan çox xidmət) rastgəlmə tezliyinin hesablanması və çoxillik müqayisəli təhlil edilməsi
- Tədqiqat müddətində SQ AXH-dan vərəm diaqnozu ilə stasionar müalicə olunmuş və bu xəstəlik səbəbindən ordu sıralarından tərxis olunan h.q-lar arasında xəstəliyin aktiv və passiv aşkarlanma yolları üzrə müqayisəli təhlil edilməsi
- Tədqiqat müddətində vərəm diaqnozu ilə ordu sıralarından tərxis olunanların arasında bu xəstəliyin klinik formalarının (ağciyər və ağciyərdən kənar vərəm) qruplaşdırılması və daha çox rastgəlinən formaların hesablanması və çoxillik müqayisəli təhlil edilməsi
- Tədqiqat müddətində SQAXH-an vərəm diaqnozu ilə daxil olmuş hərbi qulluqçulardan götürülmüş müayinə materiallarında sadə mikroskopiya üsulu ilə VMB aşkarlanmanın çoxillik dinamikasının rastgəlmə tezliyini aydınlaşdırılması

Tədqiqatın nəticələri və onların müzakirəsi

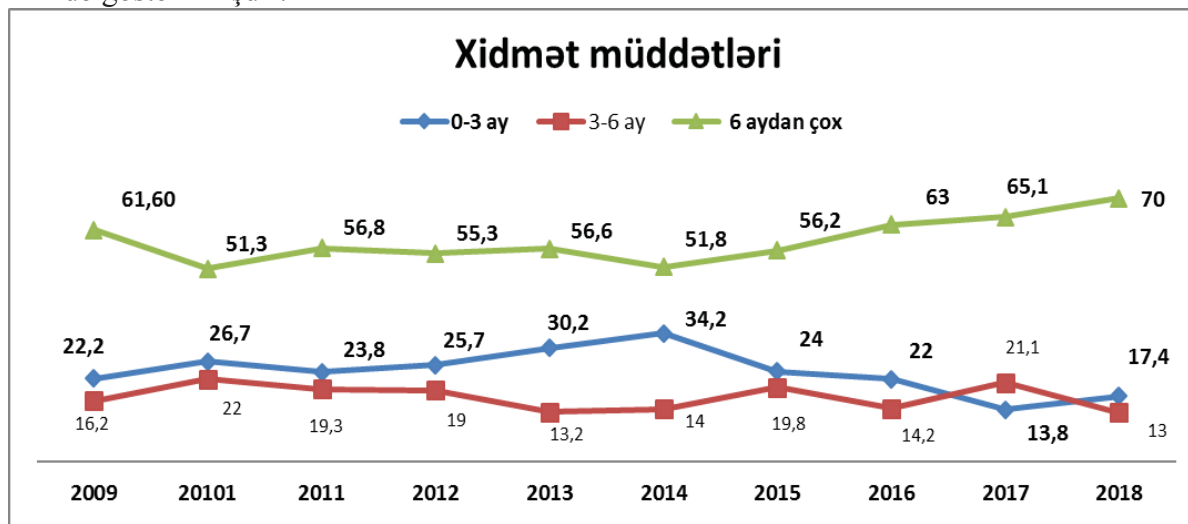
Tədqiqat müddətində SQAXH-dan vərəm diaqnozu ilə tərxis olunan hərbi qulluqçular arasında ümumi vərəmlə xəstələnmə hallarının paylanılma dinamikası təhlil edilmiş, xəstəliyin dinamikası Şəkil 1-də göstərilmişdir.

Şəkil 1. 2009-2018-ci illərdə SQAXH-dan vərəm diaqnozu ilə ordu sıralarından tərxis olunanların paylanılma dinamikası. Göstəricilər mütləq rəqəmlə deyil, %-ilə qeyd edilmişdir.

Hərbi qulluqçular arasında vərəmlə xəstələnmənin çoxillik dinamikası ayrı-ayrı illərdə təksaylı kənarçıxmalar istisna olunmaqla, ümumilikdə hərbi qulluqçular arasında vərəmlə xəstələnmə səviyyəsində azalma meylinin olmasını göstərir. Yüksək xəstələnmə halları 2009 (17 %) və 2010-cu illərdə (14,6 %) qeydə alınmışdır.

Tədqiqat müddətində hərbi qulluqçular arasında vərəmlə xəstələnmə hallarının xidmət müddətləri üzrə rastgəlmə tezliyi hərbi xidmətin 3 dövrü üzrə qruplaşdırılaraq təhlil edilmiş və Şəkil 2-də göstərilmişdir.

Şəkil 2. 2009-2018-ci illərdə SQAXH-dan vərəm diaqnozu ilə tərxis olunan hərbi qulluqçuların xidmət müddətləri üzrə paylanılma dinamikası

Vərəm xəstəliyi hərbi xidmətin bütün dövrlərində rast gəlinir. Hərbi xidmətin ilk 3 ayında vərəmlə xəstələnmənin aşkarlanması ordu sıralarına bu xəstəliyin daxil olmasının qarşısının alınmasının göstəricisi kimi qiymətləndirilə bilər. Hərbi xidmətin ilk 3 ayında xəstələnmə ordu sıralarına “nüfuz edən vərəm” kimi qiymətləndirilir. Hərbi xidmətin ilk 3 ayında vərəm diaqnozu ilə ordu sıralarından tərxis olunanların böyük əksəriyyəti hərbi xidmətdən öncə yoluxanlardır. Xəstəliyin erkən mərhələsində aşkarlanması ətrafdakılar üçün epidemioloji təhlükəliliyi azaltmağa gətirib çıxarır. Hərbi xidmətin 3-6 ayında vərəmlə xəstələnmə gənc hərbi qulluqçuların xidmətə adaptasiya (uyğunlaşma) olunmasına diqqətin artırılmasını bildirir. Hərbi xidmətin ilk 6 ayında vərəmlə xəstələnmənin baş verməsi çox hallarda endogen reaktivasiya yolu ilə gənc hərbi qulluqçuların xidmətin yeni şərtlərinə adaptasiya müddətində baş verir. Hərbi xidmətin 3-6 ay və 6 aydan yuxarı qruplarında tərxis olma göstəriciləri təxminən uyğun olub, təsadüfi amillərin təsiri ilə əlaqəlidir. Təsadüfi amillər kimi ailə təması, ezamiyyət və məzuniyyətlər, yanaşı gedən xəstəliklər, müxtəlif ağciyər patologiyaları, immundepressiv faktorlar, zərərli vərdişlər (siqaretçəkmə) göstərilə bilər.

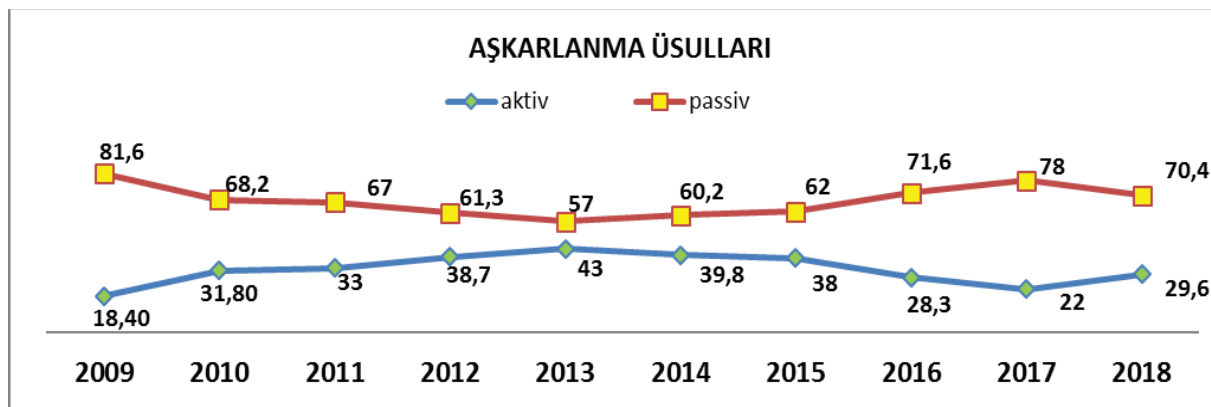
Hərbi xidmətin 6 aydan sonra vərəmlə xəstələnmə göstəricilərinin rastgəlmə tezliyinin yüksək olması hərbi qulluqçular arasında bu xəstəlik əleyhinə kompleks profilaktik və əksepidemik tədbirlərin aparılmasının vacibliyini bildirir.

Hərbi qulluqçular arasında vərəmlə xəstələnmə hallarının xidmət müddətləri üzrə paylanılmasının araşdırılması nəticəsində korelyativ uyğunluq xəstələnmə hallarının sıralama ardıcılığına görə aşağıdakı kimi olmuşdur: 6 aydan daha çox hərbi xidmətdə olan qulluqçularda vərəmin rastgəlmə tezliyi > hərbi xidmətin ilk 3 ayında vərəmlə xəstələnlərin rastgəlmə tezliyi > hərbi xidmətin 3-6 ayında vərəmlə xəstələnlərin rastgəlmə tezliyi.

10 il ərzində vərəmlə xəstələnmə hallarının xidmət müddətləri üzrə paylanılmasına nəzər yetirdikdə xəstələnmə hallarının çox hissəsi hərbi xidməti 6 aydan daha çox olan hərbi qulluqçuların payına düşür. Hərbi xidmətin ilk 3 ayında vərəmlə xəstələnmə hallarının çox hissəsi pay nisbətində görə 2014-cü ildə (34,2%) müşahidə olunmuşdur. Həmin ildə xəstələnmə hallarının 14 %-i hərbi xidmətin 3-6 ayında xəstələnlərin, 51,8 %-i xidmətin 6 aydan sonra xəstələnlərin payına düşür. Xidmətin ilk 3 ayında pay nisbətində görə ən az xəstələnmə halı 2017-ci (13,8%) ildə müşahidə edilmişdir. Hərbi xidmətin 3-6 ayında xəstələnmə halları 2010-cu il (22 %) və 2017-ci illərdə (21,1%) nisbət üstünlüyü təşkil etmişdir. Tədqiq olunan son 5 ildə (2013-2018-ci illərdə)

xidmətin 6 ayından sonrakı dövrdə xəstələnmə hallarında yüksəlmə tendensiyası müşahidə olunur. Hərbi xidmətin 6 ayından sonrakı dövrdə xəstələnmənin ən yüksək rastgəlmə tezliyi 2018-ci ildə (70 %) müşahidə edilmişdir.

Tədqiqat müddətində vərəmli xəstələnmə hallarının aşkarlanma üsullarının illər üzrə paylanılma dinamikasının təhlili Şəkil 3. də göstərilmişdir.

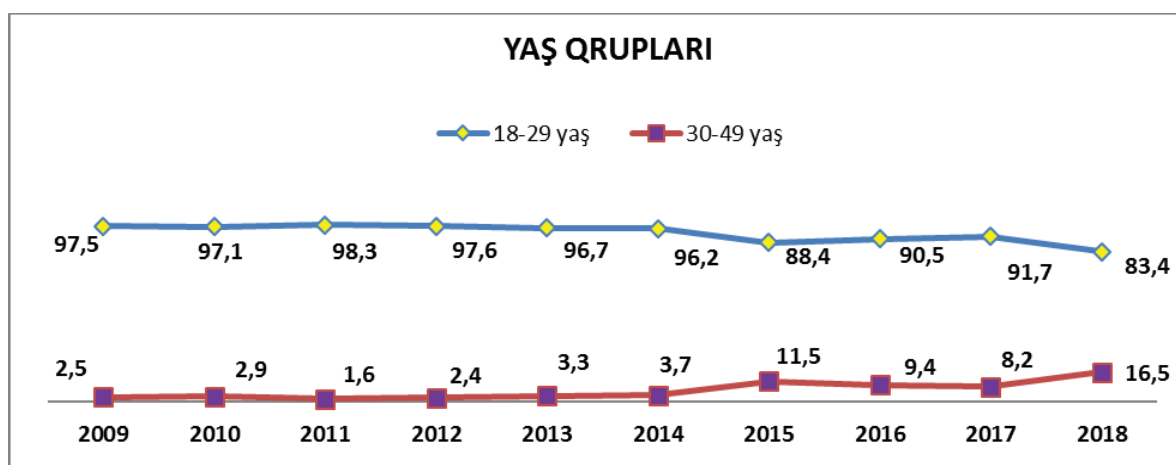
Şəkil 3. 2009-2018-ci illərdə SQ AXH-dan vərəm diaqnozu ilə tərxis olunanların xəstəliyin aşkarlanma üsulları (xüsusiyyətləri, yolları) üzrə rastgəlmə tezliyi

Təhlil olunan bütün illərdə aktiv və passiv aşkarlanma hallarına rast gəlinmişdir. Tədqiq olunan 2009-2018-ci illərdə aktiv və passiv aşkarlanmanın rastgəlmə tezliyinə diqqət yetirdikdə passiv aşkarlanmanın paylanılmasının üstün olduğu müşahidə edilir.

Aktiv aşkarlanmanın təhlil olunan 2009-2018-ci illərin müqayisəli təhlilinə əsasən 2013-cü ildə (43 %) rastgəlmə tezliyi yüksək olmuşdur. 2013-cü ildə aktiv aşkarlanma (57 %) digər illərə nisbətən üstünlük təşkil etmişdir.

Tədqiq olunan bütün illərdə passiv aşkarlanma faiz göstəricisinin aktiv aşkarlanmaya nisbətən yüksək olduğu müşahidə edilmişdir. Passiv aşkarlanmanın rastgəlmə tezliyinin yüksək faiz göstəricisi 2009-cu ilə (81,6%) təsadüf edir. Beləliklə, 2009-2018-ci illərdə təhlil olunan xəstələrin passiv aşkarlanmasının rastgəlmə tezliyinin aktiv aşkarlanmaya nisbətən təqribən iki dəfə yüksək olması müşahidə edilir.

2009-2018-ci illərdə vərəmlə xəstələnmə hallarının yaş qrupları üzrə rastgəlmə tezliyi iki yaş qrupu (18-29 və 30-49) üzrə qruplaşdırılmış və təhlilin nəticələri Şəkil 4-də göstərilmişdir.

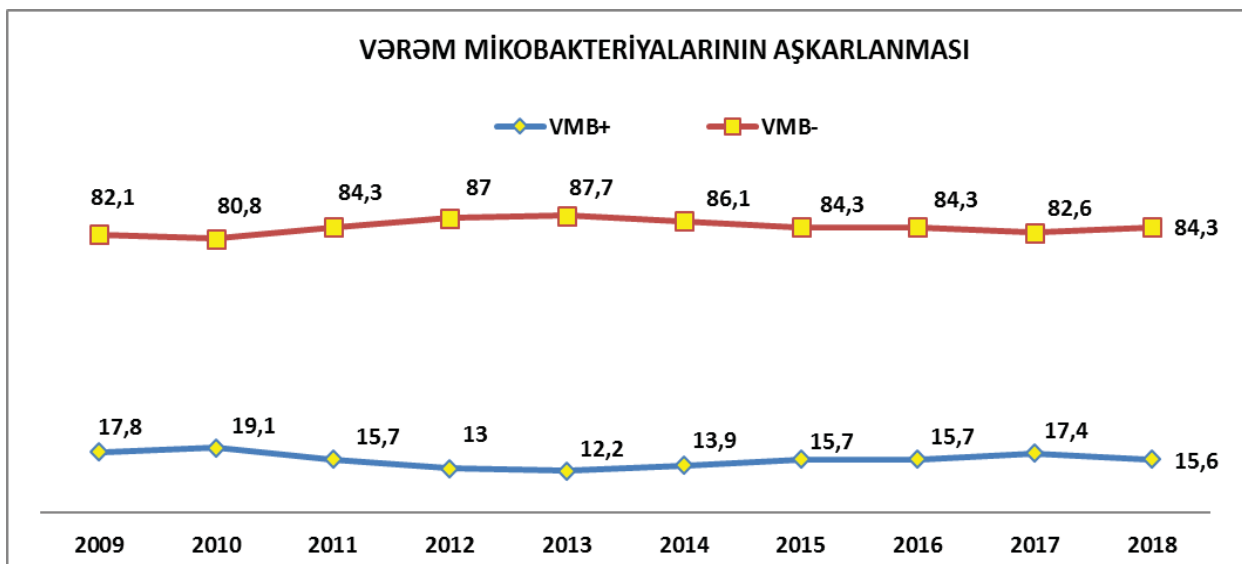

Şəkil 4. 2009-2018-ci illərdə SQAXH-dan vərəm diaqnozu ilə ordu sıralarından tərxis olunan hərbi qulluqçular arasında xəstəliyin yaş qrupları üzrə paylanılma dinamikası.

Aparılan təhlillərin nəticəsi olaraq h.q-lar arasında vərəm xəstəliyi 18-29 yaş qruplarında daha çox rast gəlinir. Qoşunların şəxsi heyətinin 18-29 yaş qruplarında əsasən müddətli həqiqi hərbi xidmət qulluqçuları təşkil edir 18-29 yaş qruplarında vərəmlə xəstələnmə digər qrupların cəmindən

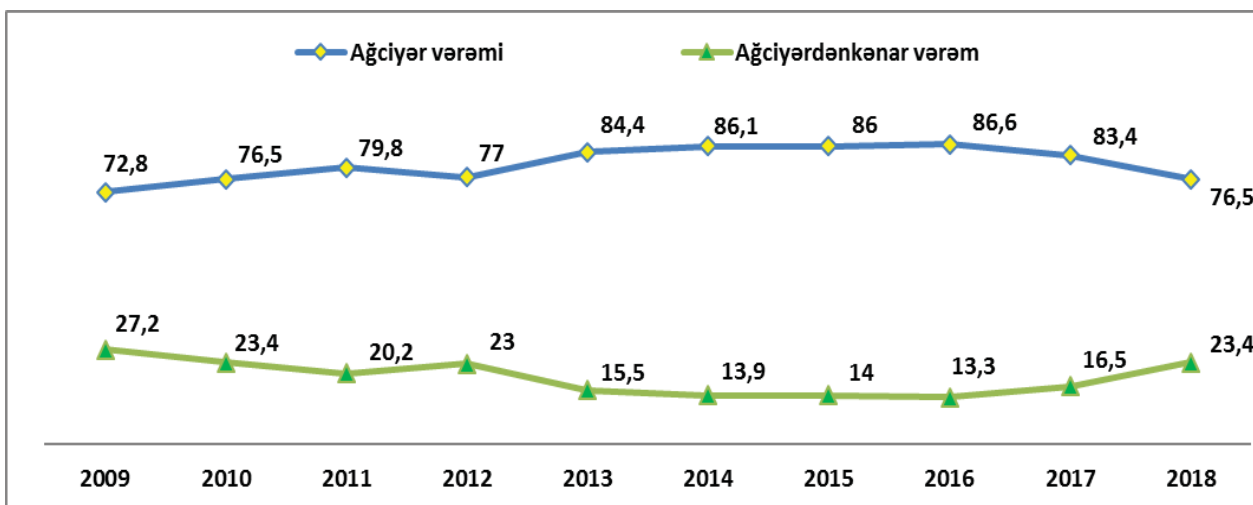
təqribən 17 dəfə yüksək olmuşdur, yəni 18-29 yaş qruplarında vərəmlə xəstələnmə 94,7% təşkil etdiyi halda 30-49 yaş qruplarında xəstələnmə 5,3% olmuşdur. Vərəm diaqnozu ilə ordu sıralarından tərxis olunan hərbi qulluqçuların tibbi şəhadətnamələrindən yaş qrupları üzrə göstəricilərin təhlilinə əsasən 2014-2018-ci illərdə 30-49 yaş qruplarında xəstələnmənin rastgəlmə tezliyinin artması müşahidə edilir.

2009-2018-ci illərdə SQAXH-dan vərəm diaqnozu ilə tərxis olunmuş hərbi qulluqçulardan götürülmüş bioloji materiallarda sadə mikroskopiya üsulu ilə vərəm mikobakteriyalarının aşkarlanma tezliyi təhlil edilmiş və təhlilin nəticələri Şəkil 5-də göstərilmişdir.

Şəkil 5. 2009-2018-ci illərdə SQAXH-dan vərəm diaqnozu ilə tərxis olunan hərbi qulluqçulardan götürülmüş bioloji materiallardan sadə mikroskopiya üzrə VMB –nin aşkarlanmasının dinamikası

2009-2018-ci illərdə SQAXH-dan vərəm diaqnozu ilə tərxis olunan hərbi qulluqçular arasında diaqnostik materiallarının sadə mikroskopik müayinəsi zamanı (SİL-Nilsen boyama) 300 nəfərdə (15,8%) VMB + aşkarlanmışdır. VMB + aşkarlanma hallarının ən yüksək göstəricisi (19,1%) 2010-cu ildə qeydə alınmışdır.

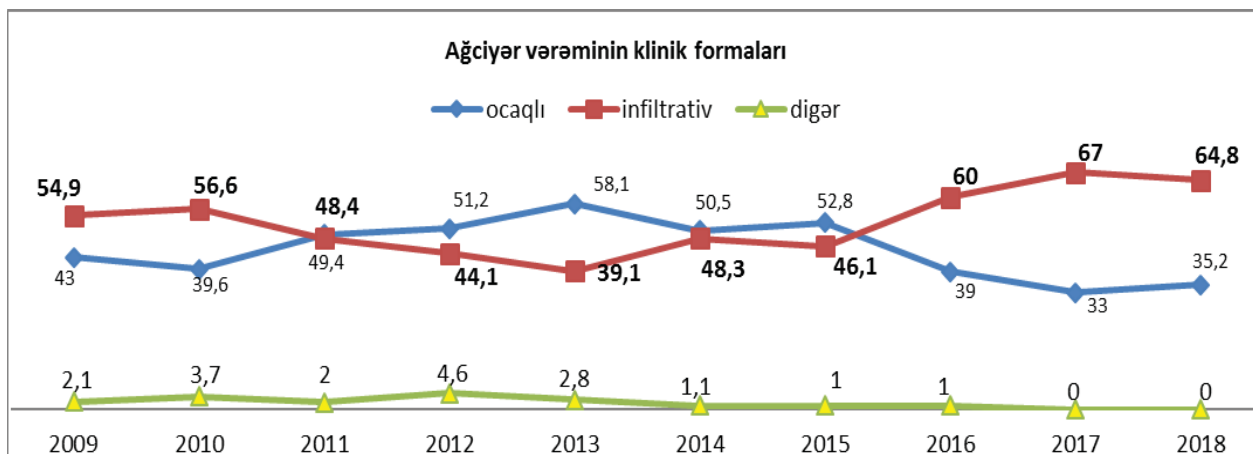

Şəkil 6. 2009-2018-ci illərdə SQ AXH-dan tərxis olunmuş hərbi qulluqçuların vərəmin klinik formalar üzrə rastgəlmə tezliyi (paylanılma dinamikası)
 Tədqiqat müddətində vərəmin klinik formalarının rastgəlmə tezliyini aydınlaşdırmaq məqsədilə

vərəm xəstəliyi beynəlxalq təsnifata (XBT 10) uyğun qruplaşdırılaraq təhlil edilmişdir.

2009-2018-ci illər ərzində ARSQ-nin h.q-ları arasında vərəmin klinik formalarından ağciyər vərəmi digər klinik formalara nisbətən üstünlük təşkil etmişdir. Ağciyər vərəminin ən yüksək pay nisbəti 2014-cü ildə (86,1%) və 2016-cı ildə (86,6%) müşahidə edilmişdir. ACKV-in ən yüksək pay nisbəti (27,2 %) 2009-cu ildə qeydə alınmışdır.

Tədqiqat müddətində hərbi qulluqçular arasında ağciyər vərəmin klinik formalarının rastgəlmə tezliyini təhlil etmək məqsədilə klinik formalar ocaqlı, infiltrativ ağciyər vərəmi və ağciyərkənar vərəmin digər klinik formaları şəklində qruplaşdırılmış və təhlilin nəticələri Şəkil 7-də verilmişdir.

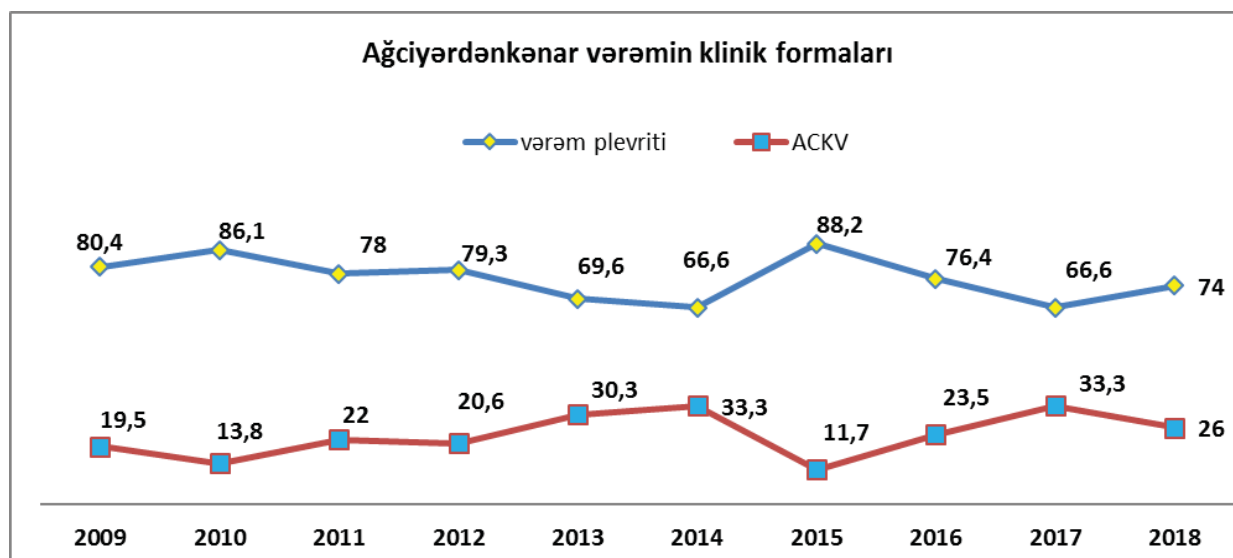

Şəkil 7. 2009-2018-ci illərdə SQ AXH-dan tərxis olunmuş hərbi qulluqçular arasında ağciyər vərəminin klinik formalar üzrə rastgəlmə tezliyi (paylanılma dinamikası).

Digər - ocaqlı və infiltrativ ağciyər vərəmindən əlavə aşkarlanan digər ağciyər vərəminin klinik formaları.

Tədqiqat müddətində infiltrativ ağciyər vərəmi 2011-2015-ci illər istisna olmaqla digər illərdə ocaqlı vərəmlə müqayisədə yüksək səviyyədə müşahidə olunmuşdur. İnfiltativ ağciyər vərəmi yüksək səviyyəsi (64,8 %) 2018-ci ildə, ocaqlı ağciyər vərəmi pay nisbətində görə yüksək səviyyədə (58,1 %) 2013-cü ildə aşkarlanmışdır. İnfiltativ ağciyər vərəmi diaqnozu qoyulan xəstələrin sayının digər vərəm formaları ilə müqayisədə artıq olması vərəmin aktiv aşkarlanmasına diqqətin artırılmasına ehtiyac olduğunu göstərir. Hərbi qulluqçular arasında infiltrativ ağciyər vərəminin xüsusi çəkisinin digər klinik formalara nisbətən çox olması araşdırma dövrü üçün vərəm əleyhinə profilaktik tədbirlərin aparılmasının vacibliyini göstərir. Silahlı Qüvvələrdə şəxsi heyət arasında vərəm əleyhinə mübarizənin təşkilinin yaxşılaşdırılması ocaqlı ağciyər vərəminin digər nozoloji formalara nisbətən çox rastlanmasına səbəb olur. Ocaqlı ağciyər vərəmi xəstələrin vaxtında aşkar edilməsi və hospitalaşdırılmasına isə şəxsi heyət arasında əleyhinə əks-epidemik tədbirlər vasitəsi ilə nail olmaq mümkündür.

Tədqiqat müddətində hərbi qulluqçular arasında ağciyərdən kənar vərəmin klinik formalarının rastgəlmə tezliyini təhlil etmək məqsədilə klinik formalar vərəm plevriti və ağciyərdənkənar vərəmin digər klinik formaları (periferik limfa düyünləri vərəmi, sümük-oynaq vərəmi və s.) şəklində qruplaşdırılmış və təhlilin nəticələri Şəkil 8-də verilmişdir.

ACKV-vərəm plevritindən başqa ağciyərdən kənar vərəmin digər klinik formaları
Şəkil 8. 2009-2018-ci illərdə SQAXH-dan tərxis olunmuş hərbi qulluqçular arasında aşkarlanan ağciyərdənkənar vərəmin klinik formaları üzrə paylanılma dinamikası (rastgəlmə dinamikası)

Təhlil olunan bütün illərdə hərbi qulluqçular arasında ağciyərdən kənar vərəmlə xəstələnmə hallarında azalma tendensiyası müşahidə olunmasına baxmayaraq, bəzi illərdə artma dinamikası izlənilir. Beləliklə, qoşunların şəxsi heyəti arasında təhlil olunan bütün illərdə ağciyərdən kənar vərəm hallarının aşkarlanmasına baxmayaraq azalma dinamikası izlənilir. Ağciyərdən kənar vərəm plevriti və ağciyərdən kənar vərəmin digər klinik formaları (ACKV) şəklində qruplaşdırılaraq müqayisəli təhlil edilmişdir. Tədqiqat müddətində bütün illərdə vərəm plevritləri digər klinik formalara nisbətən üstünlük təşkil etmişdir. Vərəm plevriti ən yüksək səviyyədə (88,2 %) 2015-ci ildə qeyd edilmişdir. ACKV vərəmin digər klinik formaları ümumilikdə hesablanmışdır. ACKV digər klinik formalarının rastgəlmə tezliyinə nəzər saldıqda yüksək səviyyədə (33,3 %) 2014 və 2017-ci illərdə təsadüf edilmişdir.

Nəticə

2009-2018-ci illərdə hərbi qulluqçular arasında ilkin aşkarlanmış vərəm hallarının xidmət müddətlərindən asılılığının təhlili zamanı bütün yaş qrupları üzrə əsasən xidmətin 6 aydan sonrakı dövrdə xəstəliyin rastgəlmə tezliyi yüksək olmuşdur. Tədqiqat müddətində Azərbaycan Ordusunda vərəmlə xəstələnmə hallarının paylanılmasının hərbi xidmət müddətləri üzrə rastgəlmə tezliyinin azalma ardıcılığı aşağıdakı kimi olmuşdur: 6 aydan çox xidmət edənlər arasında rastgəlmə tezliyi yüksək, ilk 3 ayda xidmət edənlər arasında rastgəlmə tezliyi orta, 3-6 ayda hərbi xidmət edənlər arasında rastgəlmə tezliyi ən az olmuşdur.

2009-2018-ci illərdə Azərbaycan Ordusundan vərəm diaqnozu ilə vaxtından əvvəl tərxis olunan hərbi qulluqçular arasında araşdırmalara əsasən passiv aşkarlanma aktiv aşkarlanmaya nisbətən (müqayisədə) iki dəfə yüksək olmuşdur. Tədqiqatın davamı olaraq hərbi xidmətin ilk üç ayında aktiv aşkarlanmanın üstünlük təşkil etməsinin səbəbini hərbi xidmətin ilk 40 günündə (gənc əsgərlər arasında) tibbi profilaktik müayinələrin və "Mantu" sınağının aparılması ilə əlaqələndirilmişdir.

2009-2018-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrindən vərəm diaqnozu ilə tərxis olunan hərbi qulluqçuların yaş qrupları üzrə paylanılmasına nəzər yetirdikdə 18-29 yaş qrupları üzrə xəstələnmə halları digər yaş qruplarına nisbətən yüksək olmuşdur. Sadə mikroskopiya üsulu ilə VMB-nin aşkar olunmaması vərəm diaqnozunu inkar etmir. Sadə mikroskopiya üsulu ilə vərəm mikobakteriyalarının aşkarlanma tezliyinin aşağı olması diaqnoz qoyulması üçün digər müayinə metodlarının vacibliyini göstərir. Vərəm xəstəliyinin klinik formaları arasında ağciyər vərəminin ocaqlı və infiltrativ formaları daha çox rast gəlinmişdir. Ağciyərdən kənar vərəmlə xəstələnmə hallarında vərəm plevritləri üstünlük təşkil etmişdir.

Ədəbiyyat

1. З.И.Костина, Ю.П.Рыкушин. Эпидемиология и профилактика туберкулеза. Москва Медицина, 1983, 168 стр.
2. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi Milli Vərəm Proqramı. Azərbaycan Respublikasında vərəmlə mübarizədə ilk tibbi yardım müəssisələrinin fəaliyyətinə rəhbərlik. Metodik rəhbərlik. Bakı 2008.
3. World Health Organization Global Tuberculosis Report 2017.
4. Y.Ş.Şixəliyev “Vərəm xəstəliyinin epidemiologiyasını xarakterizə edən əsas göstəricilər və onların təyini metodları” (metodik təlimat) Bakı 1998.
5. Şixəliyev Y.Ş “Vərəm xəstəliyinin epidemiologiyası gərgin olan regionlarda vərəm əleyhinə tədbirlərin intensiv şəkildə aparılma metodları. Monoqrafiya (metodik vasitə). Bakı “Elm” 2003-cü il 146 səh.
6. Сулейманов Орхан Княз оглу. “Сравнительная оценка эффективности различных методов ранней диагностики туберкулеза среди рядового состава Вооруженных Сил Азербайджанской Республики”. Диссертация кандидат медицинских наук. Баку 2002.
7. Belyakov V.D., Juk J.Q. “Hərbi gigiyena və epidemiologiyadan dərş vəsaiti” Bakı. Maarif. 1987. 368 səh. tərcümə edənlər İ.H.Səmədov, T.Ə.Tağızadə səh 302.
8. Abdullayev T.Y “Hərbi hissələrdə vərəm əleyhinə tədbirlərin təşkili və aparılması” (metodiki vəsait) Bakı 2002. 48 səhifə
9. Ə.H.Həsənov, E.İ.Qasimov. “Silahlı Qüvvələrdə hərbi səhiyyənin təşəkkülü və tibbi profilaktika problemləri”. Bakı 2003. 136 səh.
10. İ.Ə.Ağayev, X.N.Xələfli, F.Ş.Tağıyev “Epidemiologiya” dərşlik. Şərç-Qərb Nəşriyyat Evi, 2012, 722 səh.
11. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi Vərəm xəstələrinin aşkarlanması üzrə klinik protokol. Bakı 2010.
12. Silahlı Qüvvələrin Ağciyər Xəstəliklər Hospitalının arxiv materialları və hesabatları. 10 yanvar 2021.
13. Vladimir Lacom, Stela Kulcitkaia, Constantion LAVOROSHI, Valentina Vilc, Daniela Bursacovshi “Evolution of pulmonary TB in military recruits” European Respiratory Journal 2016 48: PA2739; DOI:10.1183/13993003.congress-2016.PA2739
14. Dr.Öguzhan Okutan, Dr Zafer Kartaloğlu, Dr Ahmet İlvan, Dr Hayatı Bilgiç “Akciğer Tüberkülozlu Hastaların Asker Hastanelerinde İzlenilmesindeki Sorunlar” Gülhane Tıp Dergisi 45(4):383-386 (203)
15. В.В.Данцев, В.Г.Карпущенко, В.Н.Болахан, Р.Д.Мучаидзе, В.В.Иванов, Ю.Н.Шитов, М.Г. Спицын. «Направления совершенствования профилактической работы в группе военнослужащих с повышенным риском заболевания туберкулезом» // Вестник Российской Военно-Медицинской Академии 3(55)-2016.стр.99-104

Göndərib: 17.02.2021

Qəbul edilib: 20.02.2021